

EL FORMULARI NOTARIAL DE L'ARXIU HISTÒRIC DE SITGES

JOSEP M. DUART I MONTOLIU

L'objecte d'aquest treball és l'estudi d'un formulari notarial, conservat de forma incompleta i fragmentada, únic en el fons documental de l'Arxiu Històric de Sitges⁽¹⁾.

Aquest formulari recull fórmules jurídiques usades fonamentalment per a la confecció de documents de la notaria de Sitges⁽²⁾. El treball analític consistirà en un estudi codicològic del document i del seu ús concret. A més, comentarem les fórmules jurídiques que conté i en facilitarem la relació completa.

EL FORMULARI NOTARIAL DE L'ARXIU HISTÒRIC DE SITGES

ELS FORMULARIS

El professor Juan García-Guerrero defineix un formulari com «una col·lecció de fórmules diverses que serveixen de pauta i model per a redactar documents de diferents espècies»⁽³⁾. Simple però completa definició d'un instrument tan vàlid per als notaris al llarg de la història.

Els formularis poden tenir el seu origen a Catalunya al llarg del segle XIII, a causa del creixement del tràfic econòmic que es produeix en aquella època i que ocasiona un lògic augment de les necessitats jurídiques que fins al moment no eren tan presents en la vida social. Naturalment, aquest tràfic econòmic provoca riquesa en la societat que el practica i provoca la necessitat de reformar i sobretot de crear fórmules jurídiques noves que s'adaptin a la nova i opulent forma de vida econòmica. Aquest lògic desenvolupament dels fets provocats per aquest moviment de causa econòmica i efecte jurídic, aconsegueix al llarg del segle XIII la difusió i l'acceptació definitiva del Dret Romà com a norma vàlida per al control jurídic del desenvolupament econòmic ⁽⁴⁾.

Hi ha diferents tipus de formularis, classificats segons l'ús per al qual són emprats. Els que interessen per a aquest estudi són els anomenats *notarials*, o sigui aquells que han estat realitzats per a l'ús *notarial*. D'aquests podem fer, a grans trets, la següent classificació tipològica:

- de furs: s'usen per a la redacció de cartes pobles, furs, etc.
- de cancelleries: per a ús de les cancelleries reials, curials, etc.
- processals: contenen models relacionats amb procediments judicials diversos
- de «fórmules jurídiques concretes»: centrats, pel que fa al seu ús, segons quines fórmules concretes tractin.
- d'«ars dictandi»: que recullen les regles fonamentals de redacció dels documents.

Com ja tractarem més endavant, el formulari que és objecte d'aquest estudi es pot classificar en la part més extensa entre els anomenats «processals», i una altra part entre els coneguts per «ars dictandi».

ESTUDI CODICOLÒGIC

Matèria escriptòria

El formulari de l'Arxiu Històric de Sitges és escrit sobre paper. Els fulls són de 220 mm d'amplada per 315 mm d'alçada. La tinta és de color sèpia feble, en la totalitat del manuscrit, exceptuant dues pàgines senceres, la n. 8r i la n. 17r, així com també unes anotacions a la pàgina 189v, que són d'una tonalitat més forta. Tot el document és escrit per una mateixa mà, tret de les pàgines que acabo d'esmentar, que són posteriors i manifesten un altre tipus de lletra.

Es conserva incomplet i fragmentat. Incomplet en tant que només conté dos capítols, el setè i el vuitè. Fragmentat, perquè aquests dos capítols no hi són del tot sencers.

No se'n conserva l'enquadernació, tot i que la numeració i la forma dels còdexs o quadernets que el formen donen indicis que devia estar enquadrnat. Consta de 9 quaderns més un full solt. Els quaderns estan formats per 23 folis cadascun. A més, es conserva juntament amb quatre folis, aparellats de dos en dos, d'escriptura molt posterior, que no formen part del manuscrit inicial. L'enquadernació, si s'hagués fet, hauria correspost als capítols setè i vuitè únicament. Els altres haurien anat enquadrnats per separat i no es conserven en el fons documental.

Foliació

Tots els folis van numerats amb xifres aràbigues. Però la numeració és posterior a la redacció inicial del formulari. El primer dels nou quadernets comença amb el número 1. La numeració de cada foli va situada a la part superior dreta del full, en l'anvers.

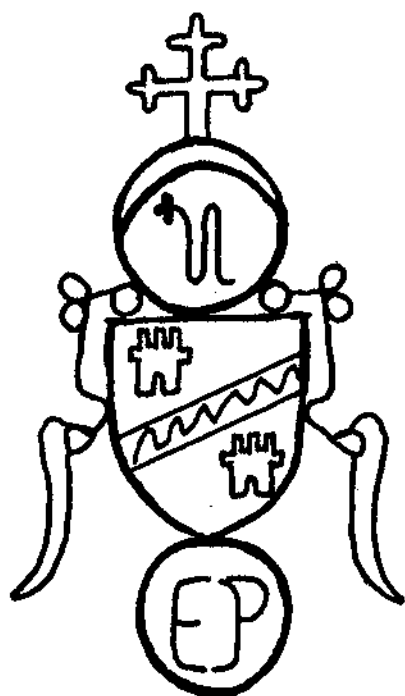
Cadascun dels quaderns de què consta el manuscrit duu en el primer full, a la part superior esquerra de l'anvers, escrit amb lletra petita i de la mateixa mà que la resta del manuscrit, el número de còdex corresponent a cada un dels capítols. Seguidament, presento la numeració de cada quadern o còdex especificant entre parèntesi el folis que no hi són.

- *Primus codex 7 capituli*: folis 1-5 (6-7) 8-24)
- *Secundus codex 7 capituli*: folis 25-29 (30) 31-48
- *Tertius codex 7 capituli*: folis 49-72
- *Quintus codex 7 capituli*: folis 97-108 (109-116) 117-118 (119) 120
- *Sextus codex 7 capituli*: foli 126 (únic full)
- No cita número de còdex, ja que manquen els primers fulls. Però pot ser el setè del setè capítol: 146-163 (164-167)
- *Primus codex praxis testamentorum*: folis 168-174
- *Secundus codex praxis testamentorum*: folis 175-189
- *Quintus codex praxis testamentorum*: fol. 237-248 ((249) 250-260
- *Secunda pars 8 capituli tractans de codicillis in praxi*: fol. 289-310.

Manquen el codex quart del setè capítol, que correspondria als folis del 73 al 96, així com també el tercer i quart de la part de testaments, corresponents a la numeració del 190 al 236, i la primera part del vuitè capítol que aniria numerat del 261 al 288. Un total de 97 folis desapareguts.

Les filigranes

Troben fins a tres filigranes diferents en el paper sobre el qual és manuscrit el formulari. En els quatre primers còdexs, corresponents als números 1, 2, 3 i 5, i numerats, tal com acabem de veure, fins al foli 120, la filigrana representa un escut barrat en diagonal que conté dues torres, una per damunt i l'altra per sota de la banda. A més, la part

Filigrana de tipus heràldic del paper utilitzat per redactar el formulari fins al foli 120, datable al llarg de la primera meitat del segle XVII.

Filigrana de tipus heràldic de tres nivells superposats corresponent a la primera meitat del segle XVII. Es troba als folis 146 al 163 del còdex sense numerar del setè capítol, i al primer, segon i darrer còdex del vuitè capítol.

Marca d'aigua de finals del segle XVI. Es troba al paper utilitzat en el cinquè còdex del foli 237 al 260.

superior de l'escut sosté un cercle amb una creu grega, així com la part inferior del mateix escut culmina amb un altre cercle que conté les lletres E i P majúscules. Els laterals de l'escut són ornamentats de forma simètrica. Segons els diferents estudis sobre filigranes⁽⁵⁾, aquesta cal datar-la al llarg de la primera meitat del segle XVII, i correspon a una filigrana del tipus heràldic amb complements de cercles. El fet de la superposició en forma de tres nivells diferents és també una forma característica de les filigranes sorgides a final del segle XVI i principi del XVII a Catalunya.

Al còdex sense numerar, corresponent al setè capítol, que conté els folis del 146 al 163, així com també al primer, al segon i al darrer còdex del vuitè capítol, hi trobem una altra filigrana. Aquesta està formada per la superposició de tres cercles d'igual diàmetre. El cercle superior duu al damunt una corona de tres puntes acabades amb creus, i a l'interior una creu llatina ornamentada. El cercle intermedi inclou dues lletres majúscules, B i N, mentre que l'inferior conté una l majúscula. Aquesta filigrana, igual que l'anterior, manté l'esquema de la triple superposició com també la filigrana anterior i pertany a la mateixa època.

El cinquè còdex, referent a la *praxis testamentorum*, que conté els folis 237 fins al 260, està marcat per una altra filigrana, de forma molt més senzilla. Es tracta d'una creu llatina amb l'interior buit i encerclada per una traç gruixut de forma oval. Aquesta mena de marca d'aigua es pot datar amb anterioritat a les altres dues que hem vist. Segons els estudis de Valls i Subirà⁽⁶⁾, es pot datar cap a final del segle XVI.

L'escriptura

La caixa d'escriptura que presenta aquest document és desigual. El folis de 220 mm per 315 mm són manuscrits i presenten uns marges de 50 mm a la part esquerra, que a vegades arriben als 70 mm i fins als 100 mm, i 2 mm o 3 mm al marge dret, la qual cosa fa que aquest sigui gairebé inexistent.

La lletra, de traç clar i arrodonit, es tracta d'una cancelleresca, cursiva notarial, del tipus anomenat «detinguda», d'origen italià⁽⁷⁾. No és regular ni en el traçat ni en les característiques. Denota a voltes una escriptura ràpida i desordenada, que s'observa sobretot en la irregularitat dels marges de l'esquerra i també en la imprecisió dels sumaris que conté a l'inici de cada part dels diversos capítols.

Els títols de cada document són escrits amb el mateix tipus de lletra, però de forma més ampla i arrodonida. S'inicien sempre amb majúscula de traç més gruixut però sense cap ornamentació. Cal destacar tan sols com a fet singular una lletra M majúscula que presenta una certa floritura pel fet d'estar a l'inici d'un document al foli 16r. Els títols d'inici de capítol estan escrits seguint aquesta mateixa pauta. Tots els títols duen al costat una clau o calderó vertical que els emmarca totalment. Cada document s'inicia amb el seu corresponent número aràbic, segons el sumari.

Braquigrafia

El document no presenta cap excés d'abreviatures. Tan sols hi ha les habituals com:

- els acabaments en «-m»
- els acabaments en «-orum»
- els acabaments en «-us»
- el «que» a final de mot
- «ab» o «abs» per «a».

Pel que fa als diferents documents notariais que conté el formulari, tan sols cal mencionar que, com és normal en aquesta mena d'obres, tots els mots que puguin donar una dada temporal concreta sobre cadascun dels documents, com els cognoms, les dates, els testimonis i els «signums», no hi consten o bé són obviats amb la lletra «t» (talem o tal).

EL DOCUMENT

Redacció

La redacció del document se'ns presenta, a primer cop d'ull, de forma desordenada. Aquest fet és nota sobretot per la mala distribució dels marges d'escriptura i per la poca clarificació dels sumaris que conté a l'inici de cada part dels diferents capítols.

L'estructura és clara en la forma inicial. Cada capítol tracta d'un tema ampli i específic, i alhora està dividit en diferents parts. Cadascuna d'aquestes parts porta una títol i una breu explicació inicial del contingut.

Després hi trobem un sumari que no especifica la numeració de les pàgines. Aquesta estructura es manté al llarg de tota l'obra.

Observem, però, alteracions en el contingut inicial d'alguna de les parts dels capítols. En alguna s'hi observa com, al costat d'un curt sumari de 10 documents, s'hi ha afegit al costat esquerre –aprofitant el marge deixat– altres 10 documents. Això fa suposar que qui escrivia o copiava aquest formulari es basava en l'esquema d'un altre, però va anar-hi introduint variacions imprevistes, dins el mateix esquema, al llarg de l'obra. Sovint trobem en una pàgina el títol d'un document, seguit d'un espai en blanc que manifesta que aquell document no ha pogut ser copiat tal com es preveia al principi, quan s'elaborà el sumari del capítol⁽⁸⁾.

Les alteracions esmentades, obra totes elles de la mateixa persona que féu la redacció inicial, donen al formulari un aspecte desordenat i, per tant, de confusa i difícil utilització. És possiblement per aquest fet que, uns quants anys després de la seva redacció, al segle XVIII, un notari va introduir-hi, aprofitant folis en blanc (el 8r i el 17r ja esmentats) un sumari, en què fa constar el número de la pàgina on es troba el document. És molt possible, doncs, que aquest notari ordenat fos el que procedís a la numeració dels folis.

Anteriorment, hem constatat que aquesta obra no està enquadernada. Cal no deixar de banda la hipòtesi que aquests dos capítols del formulari fossin adquirits per la notaria de Sitges independentment de la resta de capítols que completaven l'obra. Això féu que el notari numerés els folis i hi introduís algun sumari per facilitar-ne el seu propi ús. Personalment formulo aquesta hipòtesi, pensant en la molt possible confirmació, puix que la dinàmica que tracten els dos capítols esmentats forma part del gruix de documents expedits per la notaria de Sitges al llarg dels segles XVII i XVIII.

Datació

Aquest formulari, com tots en general, es fa difícil de datar amb exactitud. Ja hem comentat el fet de l'omissió de tota referència temporal i espacial en els documents que s'expliciten. Així, doncs, tan sols podem apropar-nos a delimitar la data de redacció de l'obra per mitjà de dos fets que ens poden situar en el temps: el tipus de lletra i les filigranes del paper.

Pel que fa a les filigranes, hem comentat que totes elles són pròpies del segle XVII, més concretament de les primeres dècades. El tipus de lletra també l'hem situat en aquest període temporal. Així, doncs, podem datar aquest formulari al llarg de la primera meitat del segle XVII.

Fóra possible establir una datació més exacta si es pogués comparar l'obra en qüestió amb altres de redactades per la mateixa mà o, possiblement, mitjançant la constatació real d'algun document notarial dels redactats. Però resulta molt difícil procedir a aquestes constatacions.

Llengua

El formulari és redactat fonamentalment en llatí. Tot l'esquema així com els sumaris i els títols dels documents estan escrits en llengua llatina. Entre els documents, n'hi ha 7 en català⁽⁹⁾, corresponents a testaments, i una procuració en castellà⁽¹⁰⁾. No és estrany que la llengua bàsica sigui el llatí si tenim present que en el món notarial, sobretot tractant-se de procuracions, la llengua normal era aquesta. Malgrat tot, és curiós d'observar que els únics documents que conté en català són testaments. Aquest fet pot ser motiu d'estudi i comentarí⁽¹¹⁾.

Toponímia i onomàstica

Ja hem comentat que els formularis, per definició i pel seu ús concret, normalment obvien qualsevol referència temporal i també espacial. En aquest cas, les referències a llocs no són obviades, com tampoc els noms propis de les persones que hi són esmentades.

No és la intenció d'aquest estudi fer una anàlisi de tota la toponímia que surt en els diversos documents ni la de tots els noms. Malgrat tot, pel que fa a la toponímia hem de dir que és poca la que se cita, puix que la característica dels documents no dóna peu a fer-ho.

Val la pena de fer esment tan sols d'un parell de citacions. La de la Cúria Tarraconense⁽¹²⁾ i la del germà comanador de l'Orde de Sant Joan de Jerusalem⁽¹³⁾.

Signum

Els documents notariais redactats al llarg dels capítols del formulari no contenen cap *signum*. Es limiten a acabar amb un «*et testes*», els quals, òbviament, mai no se citen.

Al foli 189v apareixen, però, una colla de signatures posteriors a la redacció del formulari. Amb lletra del segle XVIII, neoclàssica cursisòria⁽¹⁴⁾, dues persones volen donar fe d'un document, concretament d'un testament.

Hi consten els noms de Bernardí Llopis i Ribera, secretari de l'Ajuntament de Sitges, Joan Pau Ferrer i Sala i Francesc Ferrer i Sidós, ambdós notaris de Sitges⁽¹⁵⁾. Per donar fe hi ha una rúbrica de traç entrelaçat que culmina amb una punxa coronada amb una creu grega.

EL FORMULARI

Tipus de formulari

Anteriorment, en la introducció, hem fet una classificació tipològica dels formularis notariais, i hem avançat que aquest que ens ocupa el podem catalogar de doble forma: una part com a *processal* i una altra com a *ars dictandi*.

El capítol setè, en la seva totalitat, forma part dels anomenats formularis notariais processals, pel fet de contenir únicament models de diferents documents relacionats amb procediments judicials, concretament amb adopcions i arrogacions, i també diverses fórmules jurídiques que es deriven d'aquests termes (emancipacions, assignacions, tuteles, etc.).

L'ús dels formularis notariais processals és molt clar. Els documents que hi són inclosos serveixen de model al notari per a la redacció d'altres d'iguals o semblants. Tan sols ha de copiar, ja que de fet els models del formulari són documents reals dels quals s'han suprimit les referències temporals i espacials que els poguessin relacionar amb una persona determinada.

Al capítol vuitè, que tracta de les darrers voluntats dels moribunds, hi trobem diferents testaments, redactats cadascun en situacions diver-

ses. Ara bé, la forma de redacció d'aquests documents és diferent a la del capítol anterior. Són redactats segons la forma d'*artis notariae* que consisteix a anar donant, pas a pas i ordenadament, les regles fonamentals per a la redacció d'un testament. És per això que podem dir que el capítol vuitè d'aquest formulari correspon a la tipologia de l'*ars dictandi*.

Aquest tipus de redacció consisteix a anar recollint les regles fonamentals de la redacció de documents. A partir d'un testament base, al marge esquerre es van anotant cada una de les parts que el formen, per ordre. Així, doncs, en el cas que durant l'elaboració d'un testament el notari no necessiti una de les parts, la pot ometre, o bé, si desitja redactar un testament semblant, però amb detalls diferents, tan sols ha d'anar seguint les pautes de redacció escrites al marge esquerre.

L'*ars dictandi* permet al notari més llibertat d'actuació a l'hora d'elaborar el document. És lògic que s'hagi seguit aquest sistema per als testaments, ja que cada testament, per les pròpies connotacions personals i concretes, sempre serà diferent d'un altre, per moltes similituds que hi pugui tenir.

Els documents i les fórmules jurídiques

Hi ha un total de 211 documents copiats en aquesta obra, dels quals 172 corresponen al capítol setè, mentre que els 39 restants corresponen al vuitè.

Al llarg d'aquesta extensa relació de documents, trobem un gran nombre de fórmules jurídiques. L'estudi concret i detallat d'aquestes fórmules no és l'objecte d'aquest treball. No conec suficientment el món del dret d'aquella època per poder dur a cap aquest estudi. Així i tot, sí que crec que és possible de mostrar, de forma esquematitzada, la diferent tipologia dels documents que contenen els dos capítols de l'obra notarial que ens ocupa.

a) *Adopció*: consisteix a prendre com a fill algú que no ho és per generació⁽¹⁶⁾. Comporta un contracte entre el titular anterior de la pàtria potestat i l'adoptant que rep el fill en pàtria potestat. Pot ser, segons el Dret Romà, *plena* (quan es tracta de l'adopció d'un descendent) o *minus plena* (quan ho és d'un estrany).

meu testament peraque juga gozar en seguda l'occuris
tot lo sobredit y contengut en aquell

*Int.º heredi. c.º de
her. en substitució
m.º de legítim*

29. Tots los altres f.º Deu y Atorch y ami hereu vniuersal
sals instituech a Antoni, Pere y Clara filli meu per iguals
parts y portions entre ells fahedors substituintlos au. l'endereny
per substitucions vulgar, pupillar y fideicomissaria, e e que
si qualcun d'ells filli meu y ami hereu no sera perque no vola
dir, o no goza, o hereu meu sera empero moira en pupillat
edat, o apres quant que quant sens infants idest liberts hu, o,
molt legitims y natural y de legitim y carnal matrimoni pro-
creats substituintch aquell au. morint en la d.º sua part y por-
cio y ami hereu instituech los altres filli meu sobrevivint ami
mateis igualment y per iguals y parts y portions entre ells fahed-
ors a llurs voluntats

*Int.º heredi. c.º de
m.º de legítim
m.º de ma.º sustenim
m.º de legítim*

30. Tots los altres f.º Deu y Atorch, a Antoni y fill meu y de
dita mulier mia de edat de vint anys instituint aquell a mi he-
reu vniuersal y si per ventura lo dit Antoni fill meu ami
hereu no sera perque no goza o no voldra, o ami hereu sera em-
pero moira quan que puant sens infants o infants idest liberts
algun del qual no pervindra a, edat, o per testament en dita casa
y quisiu de aquell substituintch al dit Antoni fill meu, y ami hereu
vniuersal instituech a Pere y Clara filli meu, id est lo hu. apres
l'altre seruat entre ells orde de primo genitura, y ab la maseipa
forma que tinc instituit al dit Antoni primer fill meu. Et mes
avant vull ordeno y mando que si avia lo die de mon obit la dita
mulier mia retura prenjada que al que procehira de dita pre-
njat null que per raho de sa legitima y altres dret, e e si
sera fill vn o dos tingan en mos bens lo maseip que he llegat al
dit Pere fill meu, y si sera filla vn o dos tingan en mos bens
lo maseip que he llegat ala dita Clara filla mea al lo mod y
forma tinc disposat los dits llegats Et també vull y ordeno
que dits portions o postumes també apres de la morte del dit
filli meu dalt mencionat, siueheran en ma heretat y bens
de la mateixa manera y forma que dalt tinc instituit y dispo-
sats los dits dos filli que de greient tinc, segons que venci-
gato tinc substituintch dits portions o postumes aquells

- b) *Arrogació*: es tracta de l'adopció d'una persona que fins aleshores no havia estat subjecta a la pàtria potestat de ningú⁽¹⁷⁾. Permet eludir les penes imposades als solters, així com accedir a càrrecs públics o canviar d'estament social, pel fet d'entrar a formar part d'una família.
- c) *Caució*: qui la prescriu garanteix el compliment d'una obligació, mitjançant jurament, penyora de béns propis o fermances d'un tercer⁽¹⁸⁾.
- d) *Offertio*: proposició unilateral que fa una persona a una altra per establir un contracte⁽¹⁹⁾. No necessàriament ha de ser de forma lucrativa, sinó també pot comportar una donació desinteressada.
- e) *Professio*: Forma jurídica d'abraçar públicament la vida religiosa⁽²⁰⁾. Pot ser temporal o perpètua.
- f) *Emancipatio*: Sortir de la pàtria potestat⁽²¹⁾. Pot ser per disposició legal o per pròpia voluntat. Comporta la propietat de regir legalment la seva persona, els seus actes i els seus béns.
- g) *Manumissio*: Renúncia a la possessió per part del patró de la potestat que té sobre un esclau o serf⁽²²⁾. El servent queda automàticament en llibertat i en la possessió dels seus drets de persona lliure. Existeixen, però, manumissions parcials.
- h) *Tutela*: Poder que la llei pot atorgar a una persona per tal de protegir i defensar els menors d'edat i llur patrimoni⁽²³⁾. L'exercici de la tutela és obligatori i gratuït. Pot ser testamentària, legítima i dativa. De totes tres formes hi ha exemples en el formulari que ens ocupa.
- i) *Assignatio*: Consisteix a regular una assignació de recursos econòmics, per tal de satisfer, directament o indirecta, les necessitats humanes⁽²⁴⁾. Es pot atorgar, per exemple, en cas de malaltia, de paràlisi, de bogeria, etc.
- j) *Procuratio*: És el tipus de document que més trobem en aquest fragment del formulari⁽²⁵⁾. Consisteix en l'exercici legal de donar poders a algú perquè obri en nom de l'atorgant en la matèria o afer que es regula. N'hi ha de moltes modalitats i tipologies.
- k) *Expositio*: En el cas que contempla l'obra que analitzem es tracta de la possibilitat d'abandonar un infant del qual es té la tutela, per un

- període de temps, en el lloc on pugui ser recollit o assistit. No constitueix delictes, ja que no perilla la supervivència de l'infant⁽²⁶⁾.
- i) *Substitutio*: Es tracta d'una disposició legal per substituir alguna potestat donada, sigui testamentària o de procuració, en el cas que la persona afectada no desitgi o no vulgui la potestat rebuda⁽²⁷⁾. N'hi ha de diferents tipus, però en el formulari trobem tan sols els referents a les procuracions.
- m) *Renovatio*: Consisteix en la simple renovació d'un contracte o acord legal anteriorment revocat. Cal, però, una exposició de motius⁽²⁸⁾.
- n) *Mandatum*: Normalment es tracta d'una ordre judicial que el notari ha de fer constar en una clàusula de trasllat⁽²⁹⁾. Les que conté el present formulari fan referència a qüestions de potestats eclesiàstiques.
- o) *Aditio*: Es tracta de l'acceptació expressa o tàcita d'una herència⁽³⁰⁾.
- p) *Repudiatio*: Abandonar de forma voluntària un dret que pertany legalment a una persona. En l'obra que ens ocupa correspon a repudiacions d'herències⁽³¹⁾.
- q) *Inventario*: Enumeració de tots els béns patrimonials, dels quals dóna fe un notari⁽³²⁾. L'inventari és una de les garanties que estableix la llei quan el patrimoni d'una persona és regit per una altra de forma legal.
- r) *Codicilli*: És una disposició legal emprada per a modificar, aclarir o revocar el que ha estat establert en un testament⁽³³⁾. Hom pot substituir els fideicomisos i els llegats, però no l'hereu, així com tampoc es poden afegir condicions a l'hereu o desheretar-lo.
- s) *Donatio causa mortis*: Donació, de forma gratuïta, establerta entre dues persones vives, mitjançant la qual els béns donats no passen al donatari fins que el donant és mort⁽³⁴⁾. El donatari ha d'haver acceptat la donació i, òbviament, en el cas que aquest mati el donant la donació no té efecte. Aquesta és una clàusula pròpia del Dret Català.
- t) *Licentia*: Autorització atorgada per tal de procedir a realitzar actes legals que la legislació no accepta sense aquesta expressa autorització⁽³⁵⁾. En el cas del present formulari és tracta d'una llicència paterna.
- u) *Laudatio*: Consisteix a dictar una decisió per mitjà d'àrbitres o amics als quals ha estat sotmès un afer judicial⁽³⁶⁾. Al formulari que ens ocupa

consisteix a dictar donacions per causa de mort realitzades en situacions atípiques, com és el cas de la seva realització temporal o d'una pare per al seu fill religiós.

- v) *Revocatio*: Retractació unilateral que deixa sense efecte un contracte jurídic que, per si mateix, depenia d'una voluntat personal⁽³⁷⁾. En el formulari es tracta de revocacions de donacions per causa de mort.
- x) *Expropriamentum*: Es tracta de la forma d'extinció del dret de propietat o desposseïció d'una béns⁽³⁸⁾. Pot ser fet per l'Administració. En el cas del formulari és realitzat per un bisbe i per un membre d'un orde religiós.

CONCLUSIONS

Com a cloenda d'aquest treball podem afirmar aquestes formulacions:

1. El present formulari, incomplet i fragmentat, fou d'ús de la notaria de Sitges al llarg dels segles XVII, XVIII i XIX.
2. Possiblement fou l'únic formulari notarial processal existent en aquesta notaria. Ho prova la seva temàtica molt específica, així com altres trets ja descrits del document, tals com la seva numeració.
3. La datació del document, de difícil fixació, es pot situar a cavall dels segles XVI i XVII. Té alguns retocs posteriors, del segle XVIII, així com unes rúbriques finals del XVIII i principi del XIX, fàcilment situables en el temps pels noms que hi consten.
4. Les fórmules jurídiques que conté, així com els documents copiats, manifesten una temàtica específica al voltant de les procuracions i dels testaments. Hom observa que es conserven força documents d'aquesta mena al fons de l'Arxiu Històric de Sitges.

En definitiva, poca cosa més podem concloure d'una obra que, per si mateixa, eludeix tota possible emmarcació a nivell temporal i espacial, i que és usada tan sols com a element pràctic –però fonamental– en el treball quotidià de les notaries. Cal imaginar-se l'important i imprescindible paper que per als notaris representaven els formularis. Malgrat tot, i com passa amb totes les eines imprescindibles que són d'ús quotidià,

hom no ha arribat a copsar la importància de l'estudi dels formularis fins a l'actualitat. El present treball, doncs, no és res més que una aproximació al món dels formularis a través de l'exemple concret conservat a l'Arxiu Històric de Sitges.

NOTES

- (1) Arxiu Històric de Sitges (AHS), XV, 1 *Formulari*, fol. 310, no enquadrat, s. XVI-XVII, 220 x 315 mm.
- (2) La notaria de Sitges és originària del segle XV, i l'AHS conté el seu fons documental fins al segle XIX.
- (3) v. Juan García-Granero Fernández, *Formularios notariales de los siglos XIII al XVI*. Conferència pronunciada a l'«Academia Matritense del Notariado», el 2 de febrer de 1978. «Anales Academia Matritense del Notariado», XIII, vol. I, p. 11. Madrid, 1978.
- (4) v. *ibid.*, p. 252-260.
- (5) v. obres sobre filigranes, com Charles-Moïses Briquet, *Les filigranes. Dictionnaire historique des marques du papier des leur apparition vers 1282 jusqu'à 1600*, 5 vol. Leipzig, 1923, Oriol Valls i Subirà, *La historia del papel en España*, 3 vol. ENCE, Barcelona, 1978.
- (6) v. Oriol Valls i Subirà, *Paper and watermarks in Catalonia*. The paper publication society. Labarre Fundation, 2 vol. Amsterdam, 1960.
- (7) v. Josefina y Mª Dolores Mateu Ibars, *Colectánea Paleográfica de la Corona de Aragón. Siglos IX-XVIII*, Ed. Univ. Barcelona, 1980.
- (8) Hi ha un total de vuit documents en blanc, o sigui que hi consta el títol però no el document, sinó que en el seu lloc hi apareix un espai en blanc. Són els documents següents: núm. 1 de la 3a. part del 7è. capítol, nùms. 24, 30, 44, 61, 65 i 68 de la 4a. part del 7è. capítol, i el 1r. codicil de la 2a. part del 8è. capítol.
- (9) Els set documents redactats en català són els següents: el 1r., 2n., 3r. i 4t. testaments de la segona part del capítol 8è., així com els codicils 1r., 2n. i 3r. de la mateixa part.
- (10) El document en castellà és la darrera procuració, sense numerar (fol. 120), de la quarta part del 7è. capítol.
- (11) Existeix un estudi recent sobre el tema de la mort elaborat a partir dels testaments de l'AHS, de Lourdes Mateo Bretos, *Actituds davant la mort de la població sitgetana, als segles XVI i XVII*. Grups d'Estudis Sitgetans. Sitges, 1986.
- (12) Procuració al foli 117 dins la quarta part del 7è. capítol del formulari.
- (13) Expropiament al foli 309, dins la 3a. part del 8è. capítol del formulari.
- (14) v. Josefina y Mª Dolores Mateu Ibars, *op. cit.*

- (15) En Bernardí Llopis i Ribera exercí coma secretari de la vila entre 1808 i 1835. El notari Joan Pau Ferrer i Sala exercí com a tal entre 1784 i 1830, i el també notari Francesc Ferrer i Sidós ho fou entre 1801 i 1841. Així, doncs, aquest signum cal situar-lo entre els anys 1801 i 1830.
- (16) El formulari conté tan sols un document d'adopció. És el núm. 1 de la 1a. part del capítol 7è.
- (17) El formulari conté tres arrogacions: núms. 2, 3 i 5 de la 1a. part del capítol 7è.
- (18) El formulari conté una caució: el núm. 4 de la 1a. part del capítol 7è.
- (19) El formulari conté dos ofertoris: els núms. 6 i 9 de la 1a. part del capítol 7è.
- (20) El formulari conté dues professions: els núms. 7 i 8 de la 1a. part del capítol 7è.
- (21) El formulari conté quatre emancipacions: els núms. 1, 2, 3 i 4 de la 2a. part del capítol 7è.
- (22) El formulari conté quatre documents de manumissió: núms. 5, 6, 7 i 8 de la 2a. part del capítol 7è.
- (23) El formulari conté cinc documents de tutela: els núms. de l'1 al 5 de la 3a. part del capítol 7è.
- (24) El formulari conté cinc documents d'assignació: els núms. del 6 al 10 de la 3a. part del capítol 7è.
- (25) El formulari conté cent dos documents de procuracions. Abasten els 96 documents de la 4a. part del capítol 7è., més 6 darrers documents sense numerar, que són a la darrera part del capítol i part esmentats.
- (26) El formulari conté un document d'exposició, sense numerar, al final de la 4a. part del capítol 7è.
- (27) El formulari conté tres documents de substitució, inclosos al final de la quarta part del capítol 7è., sense numerar.
- (28) El formulari conté un document de renovació al final de la 4a. part del capítol 7è, sense numerar.
- (29) El formulari conté tan sols el sumari dels títols del que haurien de ser el 13 manaments o ordres judicials, en un full solt (fol. 126).
- (30) El formulari conté sis documents d'adicions: els núms. de l'1 al 6 de la 5a. part del capítol 7è.
- (31) El formulari conté set documents de repudi d'herència: els núms. 7 al 12 de la 5a. part del capítol 7è.
- (32) El formulari conté dotze inventaris: els núms. de 13 al 22 de la 5a. part del 7è. capítol.
- (33) El formulari conté sis codicils: núms. de l'1 al 6, qui formen la totalitat de la 2a. part del 8è. capítol.
- (34) El formulari conté deu documents de donacions, que van del núm. 1 al 3, del 5 al 9, i el 12 i el 13 de la 3a. part del 8è. capítol
- (35) El formulari conté un document de llicència: el núm. 4 de la 3a. part del capítol 8è.
- (36) El formulari conté dos documents de laude: núms 10 i 11 de la 3a. part del capítol 8è.

- (37) El formulari conté quatre documents de renovació: els núms. 14, 15, 16 i 17 de la 3a. part del capítol 8è.
- (38) El formulari conté dos documents d'expropiació, sense numerar, al final de la 3a. part del capítol 8è.

BIBLIOGRAFIA

- ARXIU HISTÒRIC DE SITGES (AHS), XV, 1. *Formulari*, fol 310 + 4, no enquadernat, s. XVI-XVII, 220 x 315 mm. **Manuscrit**.
- BOFARULL I SANS, FRANCISCO DE, «La heràldica en la filigrana del paper», *Revista de la Academia de Buenas Letras* tom. VII (1901). Barcelona, 1901.
- BONO Y HUERTA, José, «Los formularios notariales españoles de los siglos XVI, XVII y XVIII», *Anales Academia Matritense del Notariado*, vol. I. Madrid, 1978.
- BRIQUET, Charles-Moises, *Les filigranes. Dictionaire historique des marques du papier des leur apparition vers 1282 jusqu'à 1600*. 5 vol. Leipzig, 1923.
- CORTÉS ESCRIVA, Josepa Maria, *Formulari de Juristes: un formulari judicial del segle XVII*. Univ. de València. Dep. de Paleografia i Diplomàtica, sèrie universitaris núm. 7. València, 1984.
- FERRER I MALLOL, M. Teresa, «La redacció de l'instrument notarial a Catalunya», *Estudios Históricos y Documentos de los Archivos de Protocolos*, vol. 4. Barcelona, 1974.
- GARCÍA-GRANERO FERNÁNDEZ, Juan, «Formularios notariales de los siglos XIII al XVI, *Anales Academia Matritense del Notariado*, XIII, vol. I. Madrid, 1978.
- Gran Enciclopèdia Catalana*, Ed. GEC, S.A., 16 vol. Barcelona, 1970.
- MATEO BRETOS, Lourdes, *Actituds davant la mort de la població sitgetana als segles XVI i XVII*, Grup d'Estudis Sitgetans. Sitges, 1986.

MATEU IBARS, Josefina; MATEU IBARS, M. Dolores, *Colectánea paleográfica de la Corona de Aragón. Siglos IX-XVIII*, Ed. Univ. de Barcelona, 1980.

PANYELLA, Vinyet, *Arxiu Històric Municipal de Sitges*, separata de *Guia dels Arxius Històrics de Catalunya*. Generalitat de Catalunya. Barcelona, 1982.

VALLS I SUBIRÀ, Oriol, *La historia del papel en España*. ENCE, 3 vol. Barcelona, 1978.

VALLS I SUBIRÀ, Oriol, *Paper ans watermarks in Catalonia*. 2 vol. The Paper Publications Society. Labarre Fundation. Amsterdam, 1960.